

A cél érdekében még 2—3 teljes tanítási órát fordíthatunk az előkészítő órán kívül a Kincskereső kisködmön olvasásának ellenőrzésére, a cselekmény elemzésére, megbeszélésére. Ha tanítványaink a 4. osztályban megfelelő készsége szinten vannak, és sikerült közösségi és egyéni motivációval a könyv iránti érdeklődést felkelteni, akkor könnyűszerrel elérhetjük, hogy osztályunk minden egyes tanulója valóban el is olvassa a kisregényt. Mert ezen van a hangsúly, ezt kell feltétlenül elérnünk! Ha azonban osztályunk egészen vagy kisebb-nagyobb csoportjainak az olvasási készsége az átlagosnál jóval gyengébb, akkor jönnek a nehézségek. Ilyen esetben lehet esetleg ahhoz a megoldáshoz folyamodni, hogy a gyengén olvasók a tanév végéig a regénynek legalább néhány érdekes fejezetét olvassák el. (Ugyanis a regény fejezetei önálló kis elbeszélések.)

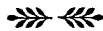
Érdekes vonása az alsó tagozatos gyerekeknek, hogy egy-egy olyan könyvet, amelyet megszerettek, szívesen olvasnak el többször is. Ezen az alapon javasolnám, hogy a tanév folyamán — az első elemzés és beszámoltatás után — az egész regényt vagy esetleg egyes kijelölt fejezeteit olvassák el még egyszer, hogy a tanítói vezetéssel végzett elemzések eredményeként értőbb szemmel tudják a regény oktató-nevelő lehetőségeit megismerni, és a továbbiakban kamatoztatni.

Az elemzésre és egyben beszámoltatásra szánt órák tervezetét leghelyesebb a regény elemzésének főbb szempontjai szerint összeállítani. Az első ilyen órán a cselekmény lényeges mozzanatait kell áttekinteni, a kisködmön jelképes jelentését. És ezzel együtt természetesen a regény fő oktató-nevelő mondanivalóját, „*a szeretet az élet*” jelszóban kifejezett tanítást az ember-szeretetről, az író humanizmusának helyes értelmezéséről. Mivel a regény szerkezete novellisztikusan mozaikszerű, a könnyebb áttekinthetőség érdekében egyetértek azokkal a javaslatokkal, amelyek a regény cselekményét 3—4 nagyobb összefüggő egységre bontják. A cselekmény áttekintésekor ugyanezen az órán lehet Gergő jellembeli fejlődését is figyelemmel kísérni. Mindez bőséges alkalmat ad arra, hogy meggyőződünk, tanítványaink valóban elolvasták-e a könyvet. És ha az elemzés elsősorban az érdekes valóság megismerésének izgalmat emeli ki, a tanulók ösztönzést kapnak arra is, hogy milyen szép és nagyszerű dolog mindig újabb és újabb könyvet olvasni.

Arra az esetre, ha összesen 4 egész tanítási órát szánunk a Kincskereső kisködmönre, a második elemzést és beszámoltatást február hó második felére javaslom, nem sokkal az első után. Ennek tárgya lehet a regény stílári elemzése. (Móra nyelve igen bőséges alkalmat nyújt a nyelvi szépségek észrevételére, értékelésére.) Ezzel együtt megvalósíthatjuk a szereplők jellemrendszerének és az „*elmaradt emberek*” humoros-ironikus bírálatának megbeszélését.

Az utolsó tanév végi, egész órás elemzésig kellene a tanulóknak alkalmat adni arra, hogy a regényt vagy egyes kijelölt fejezeteit újraolvassák. Az ezután következő foglalkozáson a regény elemzésével jól megoldható az az összehasonlítás, milyen különbségek vannak a dolgozók gyermekeinek élete, megélhetése, iskoláztatása között egyik részről a regényben ábrázolt korban és más részről a mi társadalmunkban, napjainkban. (Például: Malvinka még „*urasnak*” nevezte azt a viselkedést, tisztálkodást, igényes öltözködést, amelyet ma már minden iskolás gyermekünkől természetesen elvárunk.)

A kisregény tanórai feldolgozása csak akkor lesz igazán korszerű és eredményes, ha elemzése, hasznosítása, a rá történő rövidebb-hosszabb utalások áthatják egész oktató-nevelő munkánkat. Például: kisdobos foglalkozásokon, szülői értekezleten és másutt is szót ejtünk róla. És ha igen jól átgondolt, a korszerű didaktika alapelvein nyugvó munkánkkal elérjük azt, hogy az első „*kötelező*” olvasása, olvasásának és elemzésének motiválása elindítja tanítványaink olvasóvá nevelését olyan módon, hogy érdeklődéssel, a világ megismerésének buzgó vágyával veszik majd kezükbe az újabb és újabb könyveket.



DR. SZÖRÉNYI JÓZSEF
Szeged, Tanárképző Főiskola

Olvasóvá nevelés irodalmi szakkörön

Mindenféle szakköri foglalkozás valamilyen módon szervesen kapcsolódik a tanórákon végzett munkához. Az irodalmi szakkör feladatát elsősorban annak a követelménynek a teljesítésében jelölhetjük meg, amelyet a Tanterv a következőképpen fogalmaz meg:

„Szeretesse meg az irodalmat, hogy a tanulók rendszeres olvasókká váljanak, gyönyörködni tudjanak az irodalmi alkotásokban, és fejlessze irodalmi, esztétikai ízlésüket.” (225. old.)

Ez alkalommal egy olyan irodalmi szakkör munkájába próbálunk betekintést nyújtani, amelynek alapcélkitűzése az *olvasóvá nevelés*. A feladat-megjelölés nagyon komplex jellege kissé aggályt keltő ugyan, ha azonban tanulóink számára ebből valamit konkrétan is megfogalmazunk, a probléma egyszerűbbé válik.

A tanórai foglalkozásoktól az irodalmi szakkör munkája alapvetően különbözik:

1. *nem kötelező*. Csupán a fokozott érdeklődés hozza közel egymáshoz, illetőleg kapcsolja össze a szakkör tagjait. Ez az érdeklődés kap újabb tápot a szakköri foglalkozásokon, és lendíti a munkát a cél megvalósulása felé;

2. *a szakköri foglalkozásokat sem formai, sem tartalmi vonatkozásban nem kötik a tantervi előírások*. A szabad mozgás teljes mértékben biztosított, a tanuló ezért úgy érzi, hogy „kedve szerint szórakozhat, tanulhat”. Ez az utóbbi megállapítás adja annak a magyarázatát is, hogy az irodalmi szakkörök didaktikai és módszertani problémáival miért foglalkoztunk eleddig olyan keveset.

Amikor az irodalmi szakkörvezetés módszertani kérdéseinek tárgyalására vállalkozunk, általánosítások levonására alkalmas formában azt szeretnénk bemutatni, hogyan készítettünk elő egy szakköri foglalkozást olyan irodalmi szakkör keretében, amelynek alapcélkitűzése az *olvasóvá nevelés*. Módszerünk a következő: figyelemmel kísérjük egy magyar szakos főiskolai hallgató felkészülését a szakköri foglalkozás vezetésére.

A foglalkozás témája: *H. Beecher-Stowe: Tamás bátya kunyhója*. A foglalkozás közvetlen célja, hogy megérezzük a regény világsikerének titkát.

A felkészülés három, jól felismerhető szakasza a következő:

I. A szerző mondanivalójának egyszerű megfogalmazása:

1. bemutatja a rabszolgatartó társadalmat,
2. ítéletet mond az embertelenség felett,
3. érzelmi állásfoglalásra készíteti az olvasót,
4. nevetségessé teszi az emberi hibákat és gyengeségeket.

Ennek megfelelően az egyes szempontokat úgy csoportosítjuk, hogy egyrészt természetesen következzenek egymásból, másrészt, hogy a regényből vett részletek, idézetek alapján a mondanivaló bemutatható legyen.

II. A megbeszélés egyes szempontjainak „gazdáit” megfelelő tanácsokkal látjuk el. Felkészülésükre határidőt szabunk ki, és munkájukról még a szakköri ülés előtt beszámoltatjuk őket.

III. A tanulók felkészülésének áttekintése után a foglalkozásról végleges menetrendet (forgatókönyvet) készítünk, és megállapítjuk a vitapontokat. A menetrend részleteit nem szükséges előre ismertetnünk, csupán a narrátor szerepét kell egy tanulóval megbeszelnünk.

I. 1. Az olvasóvá fejlődött ember tudja, hogy a jó könyv – a körülöttünk kavargó élet mozaikszerűségével szemben – áttekintést ad egy-egy kor vagy társadalom egész világáról. A szempontjaink szerinti megbeszélés ehhez a felismeréshez kívánja elvezetni tanítványainkat. Az író a emberiség történetének egyik sötét fejezetéről ad teljes képet, amikor *bemutatja a rabszolgatartó társadalmat*. A serdülő ebben a korban egyébként is a teljes életet ostromolja. Ezt az igényét a regény messzemenően kielégíti, mert alkalmas annak a tudatosítására, hogy olvasmányaink általában olyan összefüggések megértését teszik lehetővé, amelyeket a mindennapi életben talán észre sem veszünk. Ez a művészi alkotás a múlt század amerikai társadalmáról *teljes képet ad*, hiszen valóságos lexikona a rabszolgatartó társadalomnak. Hogy ez a teljes kép a tanulóknak kialakulhasson, a regényt az alábbi szempontok szerint vizsgáljuk:

a) *Miért lehetett a néger csak rabszolga?*

A szempont „gazdája” összegyűjti a regénynek azokat a fontosabb ítéleteit, amelyekből kitér, hogy a rabszolgatartók a négert alacsonyabb rendű fajtának tekintették. A négerekkel kapcsolatos ez a felfogás, az egyes fejezetekből könnyen kimutatható. Pl. „A négereknek nincs semmiféle igényük.” (1. fej. 20. old. Feldolgozásunkban a bukaresti Ifjúsági Könyvkiadó 1955-ös kiadására hivatkozunk.) – „A mi érzéseinket nem hasonlíthatjuk össze az ilyen alantos sorsú emberekével.” (12 : 164.) – „Szerinte kell lennie egy alsóbb osztálynak, amely a fizikai munkát végzi, és állati sorban él; ezáltal lesz a felső osztálynak ideje és pénze, hogy művelődjön és irányítsa az alsót.” (19 : 282.)

b) *Mi következik abból, hogy a rabszolga vagyontárgy?*

A kérdésre szemelvényekkel felel egy tanuló. Az elnyomottak embertelen helyzetéről kialakult kép ilyen módon teljessé válik. Amikor pl. George Harrist gazdája a gyárból visszaveszi, kijelenti: „a rabszolga az enyém, azt csinálom vele, amit akarok. Punktum!” (2. fej.) George (3 : 35) a következőképpen világosítja fel Elizát: „Hát nem tudod, hogy a rabszolga nem is nőülhet? Nincs rá törvény ebben az országban. Ha ő el akar választani bennünket, nem tarthatlak a feleségemnek.” – A négereket nemcsak eladják és vásárolják, hanem el is árverezik, akárcsak a vagyontárgyakat vagy használati eszközöket. (12. fej.) A 30. fejezet egy olyan rabszolga-áruházat mutat be, ahol férfiakat és nőket, vagy fiúkat és leányokat éppen úgy lehet vásárolni, mint más üzletekben cipőt vagy ruhaneműt. Sőt korbácsoló intézet is működik. Itt büntetik meg azokat a rabszolgákat, akiket rabszolgatartóik nem kívánnak saját kezűleg megkorbácsolni. (29. fej.)

c) *Mi a következménye a rabszolgatartó korlátlan hatalmának?*

A következő szereplő annak a tételnek az igazolására gyűjti össze a megfelelő szemelvényeket, hogy a korlátlan hatalom a rabszolgatartót is megrontja. Pl. „Micsoda keserves és átkozott dolog a rabszolgaság! Átok a gazdának és átok a rabszolgának. Ostoba voltam, amikor azt hittem, hogy bármi jót is tehetek egy ilyen szörnyű rendszer bilincsében” – mondja Shelbyné az 5. fejezetben (56. old.). – A 8. fejezetben annak lehetünk tanúi, hogy az embervadászok szükségszerűen éppúgy lealjasodnak, mint a rabszolgakereskedők. – Még a lelkész is a szentírásra hivatkozva igyekszik a rabszolgaság helyességét igazolni. (11. fej.) Egy másik lelkész szerint „a rabszolgakereskedelem a törvényes kereskedelem egyik ága, amely különösebb bajt nem is szül.” (12 : 172.) – Augustine szerint: „A korbács, a verés olyan, mint az ópium, a szervezet megszokja, s akkor emelni kell az adagot. Sok esetben fokozatos eldurvulás megy végbe mindkét oldalon... A gazda kegyetlenebb lesz, a szolga mind érzéketlenebb.” (20. fej.) A lealjasodásnak Legree a leginkább szembeszökő típusa. Cassynak az a véleménye róla, hogy „ez az ember mindenre képes”. (33. fej.) Valóban, Tamás bátyát ő korbácsolatja halálra.

A rövid összegezés a narrátor feladata: az író egy egész világot mutat be a regényben. Egy világot, amely a négerek alsóbbrendűségének elméletét rendszerré emelte. Olyan rendszerré, amelyben a néger kiszolgáltatott vagyontárgy, az egyes fehér ember jó szándéka pedig tehetetlenné vált. A megrázó képek nyomán arra is rá kell döbbernünk, hogy a hatalom csak eszköz lehet. Eszköz a becsületes emberek védelmében, annak a célnak az érdekében, hogy a George és a Tamás bátya féle embereket ne alázhassák meg, ne hatalmaskodhassék senki rajtuk.

I. 2. Ahhoz, hogy az olvasást megszerethessük, a jó könyv vonzását sokszor át kell élnünk. Ez a vonzás abból fakad, hogy a művészi alkotás az ábrázolt világról

ítéletet is mond. Vád- avagy védőbeszéd ez, és az olvasónak valamilyen formában állást kell foglalnia. A vádat, illetőleg védelmet képviselő szereplők típusokká válnak. Ezek mellett meg kell találnunk a helyünket. El kell döntenünk, kivel tartunk, miért fogadjuk el a vádat, illetőleg miért szegődünk a védők nyomába. Eközben mi magunk is formálódunk. Ehhez a felismeréshez a regény rendkívüli élményeket szolgáltat. Az általánosítást az alábbi szempontok alapján közelítjük meg:

a) *Kik a rabszolgarendszer vádlói?*

A legjelentősebb szereplők állásfoglalását egy-egy tanuló tolmácsolja. Pl. George Harris nézeteit már az első fejezetben megismerhetjük: „Mr. Wilson, magának van hazája, de ugyan miféle hazám van nekem, vagy a többi hozzám hasonlóknak, akit rabszolga-anya szült a világra? Miféle törvényeink vannak nekünk? Nem mi csináljuk a törvényeket... Nem is mi fogadjuk el... Semmi közünk hozzájuk... Az a törvény csak arra jó, hogy megtörjön és elnyomtatásban tartson bennünket.” – Később így kiált fel: „A gazdám! És ki tette meg gazdámnak? Különb ember vagyok nála... Milyen joron csinált igazságot belőlem?” (3. fej.) Majd elszántan küzd is a szabadságért: „Utolsó lehettemig harcolni fogok, mielőtt a feleségemet s fiamat elvonnák tőlem.” (12. fej.)

George úrfi eléli, ami Tamás bátyával történt: „Szégyen, gyalázat! Ha felnőtt volnék, nem mernék megtenni. Nem engedném...” – kiáltotta kétségbeesetten. (10. fej.) A rabszolgakereskedőt mélységesen megveti: „Szégyellheti magát, hogy ezzel tölti egész életét: férfiakat, nőket vásárol, és megláncolja őket, mint a barmokat. Elsüllyedhetne szegényében!” (10 : 138.) – Fogadalmat tesz Tamás bátya sírjánál: „Esküszöm, hogy ettől a pillanattól fogva mindent megteszek, amit egymagában megtehet az ember, hogy letöröljem hazámról a rabszolgaság szégyenbélyegét.” (12 : 481.) – Az immár felszabadított egykori rabszolgák előtt boldogan hirdeti, hogy „nem leszek többé rabszolgatartó, és senkit sem fenyegethet többé az a veszély, hogy az én hibám, vagy szerencstelenségem miatt elszakítják otthonától és barátaitól, és egy távoli ültvényen kell meghalnia, mint neki.” (44. fej.)

Augustine mindig következetesen és szenvedélyesen vádolja a rabszolgarendszert. Opheliával folytatott beszélgetése kapcsán pl. kijelenti, hogy „A vallás az, amit pompásan lehet csúrní, csavarní, hogy igazolja az önző társadalom minden gazemberségét.” (16. fej.) – Véleményét később így summázza: „A rabszolgaság az ördög műve, ez az igazság; s véleményem szerint ökelme egészen jól megmutatta vele, hogy mire képes a maga szakmájában.” (19. fej.)

b) A „*védőbeszéd*” elmondását elegendő egyetlen szereplőre bízni. A rabszolgakereskedők önző állásfoglalása „foglalkozásukkal” függ össze. A „La Belle Riviere” hajón utazó hölgyek párbeszédét (12. fej.) érdemes felolvasatnunk, főként pedig Augustine testvéérének, Alfrednak a rabszolgaság melletti állásfoglalását. (19. fej. 282–283. old.) Marie is a rabszolgaság makacs védelmezői közé tartozik. Ezt különösen a Mammyról kifejtett véleménye igazolja. (16 : 217.) – Még a néger édesanyának a gyermeke iránti szeretetét is kétségbe vonja: „... mintha Mammy is úgy szerethetné mocskos kölykeit, mint én Évát.” (16 : 225.)

A vád és a védelem felvonultatásával azt az általánosítást élményesíthetjük, hogy a jó könyvben az összeütközések egész sorával ismerkedünk meg. A narrátor röviden rámutathat arra, hogy ezek az összeütközések megnyugtatóan akkor oldódnak fel, amikor az egyéni érdekek szemben a közösség ügye diadalmaskodik. Miközben a vádlókkal vitatkozunk, illetőleg az elnyomottak védelmére kelünk, érdekes gondolat-kombinációkra kényszerülünk, sokféle felismeréshez jutunk el. Így, szinte észrevétlenül egyre több gondolatot, ismeretet veszünk át a jó könyvekből. Közben tisztul

szemléletünk, és magunkévá tesszük azokat a közösségi érdekeket, amelyeket a pozitív hősök képviselnek.

I. 3. Ha olvasóvá akarjuk nevelni tanítványainkat, akkor más-más úton és módon, de következetesen el kell juttatnunk őket annak a felismeréséhez, hogy irodalmi élményeink hatására mindig magasabbrendű gondolatok keletkeznek bennünk. Minél többször van alkalmunk átélni mások helyzetét, annál inkább leszünk magunk is hajlékonyabbak. Azt is tudatosítanunk kell, hogy az olvasmányaink felkelte érzelmek nem tűnnek el nyomtalanul. Meghatározzák magatartásunkat másokkal s igényeinket önmagunkkal szemben. Nehezebb elhatározásoknál erőt és segítséget is jelentenek.

A Tamás bátya kunyhója c. regény olyan élményekkel gazdagítja olvasóját, amelyre révén könnyen oda tud hangolódni azoknak a négeknek a sorsához, akik között nincs is más különbség, mint a szenvedés egyéni színe és különböző foka. A sokszor átélt öröm és bánat, szeretet és gyűlölet teszi lehetővé, hogy nagy kérdésekben is könnyen el tudjunk igazodni.

A fenti megállapítások elfogadásához akkor jutnak el a tanulók, ha tudatosítjuk azokat a fontosabb érzelmeket, amelyek az ő lelkükön átviharoztak, miközben a regényt olvasták.

Két szereplő az alábbi kérdéseknek megfelelően olvassa fel a kiválogatott szemelvényeket:

Mely események hatására éltük át legerőteljesebben

a) az örömet, illetőleg a fájdalmat,

b) a szeretetet, illetőleg a gyűlöletet?

a) A fájdalmat akkor éltük át először, amikor Elisa, közvetlenül szökése előtt, közölte Tamás bátyával, hogy őt is eladták. (5 : 65.) Ugyanez az érzélem uralkodik el rajtunk akkor is, amikor Tamás bátya elbúcsúzik családjától. (11 : 134.)

Az öröm érzelmét újból felidézhetjük annak a szemelvénynek a bemutatásával, amelyben a quakerek közlik Elisával, hogy férje este megérkezik. (13 : 181.) Őszinte és mély az örömünk, amikor Tamás bátya kimentti Évát a folyóból. (14 : 190.) – Más színű, de ugyancsak őszinte öröm tölt el bennünket, amikor az igazságtalanul megvert kis Dodo vigasztaló szavakat kap Évától. (23 : 323.) – Ugyanezt a jóleső érzést éljük át akkor is, amikor Augustine Tamás bátya felszabadítása érdekében a hivatalos eljárást megindítja. (28 : 364.) – Nagyon magasra csap fel bennünk az öröm lángja, amikor Elisa és George – az embervadászokat megtevesztve – elérik a kanadai partot.

A narrátor összefoglalásképpen arra emlékeztethet, hogy gyermekkorunk óta örülnünk annak, ha hősöket tudunk magunk körül, és olyan történeteket ismerünk meg, amelyek jól végződnek. Ilyesféle örömet szít fel bennünk az ifjú Shelby, amikor összes rabszolgáit felszabadítja.

b) George úrfit szeretetünkbe fogadjuk, amikor Tamás bátyát írni tanítja. (2 : 40.) Ez az érzésünk csak erősödik, amikor elhatározza Tamás visszavásárlását, illetőleg felszabadítását. Szeretetünk később szinte rajongásba csap át, hiszen betartja a Tamás bátya sírjánál tett fogadalmát, és valóban minden rabszolgájának megadja a szabadságot. (44 : 299.)

Szeretetünk egybeöleli mindazokat a szereplőket, akik a rabszolgaság ellen küzdenek. Tamás bátyát nagyon megszeretjük. Nemcsak azért, mert a jóság, hűség és becsületesség mintaképe, hanem főként azért, mert ártatlan áldozat volt. Természetesen nem hiábavaló áldozat. George úrfi szavai a regény végén ezt fejezik ki: „Ézért, amikor örültök a szabadságotoknak, gondoljatok arra, hogy neki köszönhetitek, ennek a derék, jólelkű embernek.” (44 : 499.)

George Harris alakját is szívünkbe zártuk, mert nemcsak jó és becsületes, mint Tamás bátya, hanem már öntudatosan küzdő ember is, aki célját eléri. Az efféle magatartás nemcsak megnyugtató, hanem biztonságot és védelmet sugárzó is. A szeretet vagy legalábbis a rokonszenv szála fűzik az olvasót úgyszólván minden egyes rabszolgálóhoz. Kivételt csupán a két félrevezetett áruló, Sambo és Quimbo képez. A kis Éva egyértelmű lelkivilága az olvasó szeretetének stabilizációját egy-kettőre megteremti. Nagyon találó az emberi kapcsolatokról formált véleménye:

„... elszakítottad Dodót minden barátjától és most nincs senki, aki szeresse: így nem is lehet jó senki se.” (23 : 328.)

Éva édesapja iránt azért érzünk őszinte szeretetet, mert a rabszolgaságot mélységesen megveti:

„En magát a rabszolgaságot gyűlöltem, a rabszolga férfiak és nők kihasználását, a szörnyű tudatlanság, durvaság és bűn állandósítását, aminek csak egy a célja, hogy nekem pénzt hajtson!” (19 : 283.)

Gyűlöletet legerőteljesebben Legreevel szemben érzünk. Ő testesíti meg a teljesen elaljasodott rabszolgatartót. Az iránta érzett gyűlöletünk határtalan, mert minden tette merénylet az emberiség ellen. A legszörnyűbb cselekedete mégis az volt, hogy Tamás bátyát halálra korbácsoltatta. George gazdájában azt az embert gyűlöljük meg, aki elvetemülten gonosz, aki embertársai kínzásában és megalázásában örömet leli. (3 : 32.) Az emberi mivoltukból kivetkőzött embervadászoktól is undorral fordulunk el, hiszen őket csak a szerencsétlen üldözöttek fejére kitűzött vérdíj érdekli. (8 : 95.) – Ugyanígy megvetjük a rabszolgakereskedőket, és pedig nemcsak embertelen foglalkozásuk, hanem határtalan aljasságuk miatt is. (12 : 167.) – Éva édesanyjával szemben is mindvégig ellenszenvet érzünk, amikor azonban Rosát a korbácsoló intézetbe küldi, meg is gyűlöljük. (29. fejelet.) – Alfred iránti gyűlöletünknek az az alapja, hogy eltöklélten és embertelenül önző. (19 : 282.)

I. 4. A regény mondanivalója mélységesen komoly. Mégis, pusztán egynehány derűs fejezetének visszaidézése elegendő annak a felismertetésére, hogy a jó könyv nemcsak tanítja, hanem megnevetteteti, *elszórakoztatja olvasóját*. Az olvasó ember számára tehát a könyv felüdülést, pihentető kikapcsolódást is jelent. Ebben a regényben főként a *humoros jellemzés, az emberi gyengeségek és ostobaságok nevetségessé tétele* szórakoztatja el az olvasót, és teremti meg a művészi alkotás egészséges harmóniáját. Megfelelő időben a túlfeszítettség állapotát egy-egy vidám jelenet, avagy humoros ábrázolás oldja fel. Pl. megmosolyogjuk Chloe néni emberi gyengeségeit, de az írói hangnem arra készítet bennünket, hogy mélységes rokonszenvünket ne tagadjuk meg tőle. („Chloe néni roppant terebélye csak úgy rengett a jogos büszkeségtől és vígságtól, amikor arról a hiú igyekezetről beszélt, amellyel egyik vagy másik pályatársnője őhozá szeretett volna felemelkedni.” 4 : 38.)

A fekete Sam bemutatása nyomán egyszerre derűs atmoszférát érzünk magunk körül:

„Erre a fekete Sam megvakarta göndör kobakját, amely nem tartalmazott ugyan valami különösen mély bölcsességet, de nagyon sok ország nagyon sok politikussával szemben éppen elég józan ész volt benne ahhoz, hogy — parasztosan szólva — „ismerje a dörgést”, így hát komoly és töprengő arckifejezéssel még egyet rántott a nadrágján; nehéz szellemi munka közben ugyanis mindig ehhez a módszerhez folyamodott segítségért.” (6 : 69.)

Bár Andynak még csak a „kalapját” mutatja be az író, de máris érezzük, hogy olyan fickóval találkoztunk, akinek az életöröme bennünket is magával sodor:

„Andy tökfödője pedig régesrég elbúcsúzott már a karimájától, úgyhogy a fiú csak a közepét nyomhatta a fejébe egy jólirányzott ökölcsapással, s közben kedvtelve nézett

körül, mintha azt mondaná: Ki meri azt állítani, hogy nincs kalapom?” (6:71.) Andy egyébként mestere a tréfacsinálásnak. Határozott és érdekes egyéni vonásai mélyen emlékezetünkbe vésődnek.

A 14. fejezetben oldalakon át azon kell derülnünk, hogy Éva édesapja mennyire felülről szemléli a rabszolgakereskedő esetlen igyekezetét:

„Szóval, az összes erkölcsi és keresztényi erények foglalatja, fekete szattyánbőr kötésben, hiánytalan példány! — ... Szóval, családi lelkésznek is felhasználhatnám esetleg — mondta szárazon a fiatalember. — Nem rossz ötlet. Odahaza úgyis fölöttébb szűkében vagyunk a vallásnak.” (14:193.)

Csak ez a finom irónia teszi egyébként elviselhetővé azt a szomorú tényt, hogy Tamás bátya eladásáról, tehát üzleti ügyről van szó. Miközben a kereskedő bőbeszédűen „portékáját” dicséri, Augustine keserű szavakkal teszi nevetségessé az uralkodó osztályt:

„Az országot csaknem tönkretették a jámbor fehér emberek: a politikusok, akik olyan jámborok éppen a választások előtt — s az egyházban és az államban is annyi jámbor dolog megy végbe, hogy az ember sohasem tudja, ki fogja legközelebb becsapni. No, és azt sem tudom, mennyi e pillanatban a vallás piaci árfolyama. Régóta nem volt újság a kezemben. Maga hány száz dollárt számít a vallásosságáért?” (14:194.)

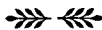
Augustine felesége kényeskedését és képzelődéseit épp olyan fölényesen ostorozza, mint az északiak nézeteit:

„Jól tudom, hogy milyenek vagytok ti északiak, legalábbis néhányan: utáljátok a négerket, mint a kígyót vagy a varangyos békát, de azért felháborodtok a sérelmeik miatt... Menjetek Afrikába, ahol nem is látjátok őket, aztán majd küldtök nekik egy-két misszionáriust, hogy végezzenek közöttük önzetlen nevelő munkát. Igazam van?” (16:230.)

Dinah kíméletes, elnéző jellemzése mosolyra készíti az olvasót:

„...ma egy abrosszal mosogatja az edényt, holnap valami alsószojnya rongyával! De végül mégiscsak pompás ebédekot főz, remek kávét készít; s akárcsak a hadvezérek és államférfiakat, őt is csak arról szabad megítélni, hogy munkáját siker koronázza-e vagy sem?” (18:266.)

A narrátor összegezése csupán annak a régi igazságnak a megállapítására szorítkozzék, hogy embertársán joggal csak az nevetget, aki az embert valóban szereti. Hogy az író tollát emberszeretet vezette, azt a derűs fejezetek sora éppúgy igazolja, mint a rabszolgaság megszüntetése érdekében elmondott szenvedélyes vádbeszéde. Ez a titka a könyv világsikerének.



VÖRÖS JOLÁN
Hódmezővásárhely

Az irodalom tanár és az olvasóvá nevelés

I.

„Amióta az Olvasó népert-mozgalom zászlót bontott, minden felhívás és minden nyilatkozat hangsúlyozta: meg kell javítani az irodalomoktatás módszereit, ha valóban új olvasókat, s nem akármilyeneket, hanem igényes, gondolkodó könyvbarátokat akarunk nevelni...” — írja Bozóky Éva* a Szegedi Tanárképző Főiskolán e témában tavaly (1969. május 28.) megrendezett nagyszabású ankétal kapcsolatban.

* Élet és Irodalom, 1969. 23. sz.